

Van een microkrediet tot een krediet
binnen handbereik,
**De Berg van Barmhartigheid
van de Stad Brussel**
(1618-2018)

Inhoudsopgave

Algemene inleiding	5
1. Inleidend hoofdstuk : de universaliteit van pandleningen in de menselijke samenlevingen <i>David Kusman en Roel Jacobs</i>	7
Inleiding	7
a. De oorsprong van pandleningen en de rentevoet	9
b. Athene en Rome: leningen met zekerheden op veilingen	10
c. Middeleeuwen: pandleningen, een voorrecht voor Joden en Lombarden?	13
2. Financiële bijstand aan de armen in Brussel vóór de stichting van een Berg van Barmhartigheid <i>David Kusman en Roel Jacobs</i>	19
Inleiding	19
a. Hulp voor de allerarmsten: het werk van de armentafels	20
b. Broederschappen, kassen en gasthuizen: uw naasten helpen, maar in de eerste plaats uw gelijken	22
3. Een resultaat van de ideologie van de contrareformatie: de oprichting van de Berg van Barmhartigheid van Brussel <i>David Kusman en Roel Jacobs</i>	25
a. Het charitatieve en devote Italiaanse model en de invloed van de franciscaanse doctrine op de oprichting van de bergen van barmhartigheid	27
b. Het Nederlandse model: puur stedelijke en niet-charitatieve banken in de Noordelijke Nederlanden, de Banken van Lening	28
c. De rol van de jezuitenpropaganda tegen de uitstroom van kapitalen vanuit de Nederlanden	30
d. De merkwaardige figuur van Cobergher, geleerde veelschrijver en een belangrijke speler in de contrareformatie	32
e. De concurrenten van Cobergher, zijn ideologische tegenstanders en de visie op de bergen van barmhartigheid in de pamfletliteratuur	36
f. De Berg van Barmhartigheid kent succes: de veerkracht van een eerste zwakke groei	40
4. Wijzigingen in de functies en het klantenbestand van de Berg van Barmhartigheid tot aan het einde van het Ancien regime	50
a. De structurele schuldenlast van de bergen van barmhartigheid	50
b. De terugkeer naar winstgevendheid	54

5. De breuk van het Franse regime en de financiële zuivering van het Nederlandse regime (1794-1829)

58

David Kusman en Roel Jacobs

- a. Het Franse regime: assignatencrisis en institutionele breuken.....60
- b. Het keizerlijke decreet van 1804: de Berg komt onder de juridische verantwoordelijkheid van de Raad voor de Godshuizen en de Weldadigheid te staan61
- c. Sanering tijdens de Nederlandse periode: op naar een financieel evenwicht.....62

6. Het institutionele keerpunt van de pandleningen in de jonge Belgische staat

66

David Kusman en Roel Jacobs

- a. De visie op het krediet voor de kansarme klassen in de unionistische en post-unionistische politieke denkwijze.....67
- b. Het monopolie van de pandleningen wordt aan de steden toegekend (wet van 30 april 1848)71
- c. De economische rol van de berggen van barmhartigheid in één van de eerste industriële grootmachten73
- d. De constructie van een nieuw gebouw en de ideologie van zijn architectuur.....78

7. De twintigste eeuw en het idee van een "Openbare kas van lening"

81

David Kusman en Roel Jacobs

- a. Belangrijke institutionele wijzigingen: de wet van 17 december 1923 en het einde van het idee van een "openbare barmhartigheid"82
- b. De werking van de Berg van Barmhartigheid tijdens de Tweede Wereldoorlog..... 85
- c. De hoofdspelers van de instelling 85
- d. De plaats van de Berg van Barmhartigheid ten opzichte van de opkomst van nieuwe praktijken op het gebied van consumentenkrediet 86

8. Het keerpunt van de eenentwintigste eeuw

89

Pedro Trascasas Fueyo

- a. De evolutie van het model89
- b. Het nieuwe gebouw93
- c. Conclusies: een succesverhaal gebaseerd op de verbondenheid met de lener?95

Bij wijze van algemeen besluit ...

96

Bibliografie per hoofdstuk

98

Algemene inleiding

Toen Roel Jacobs, ikzelf en daarna Pedro Trascasas Fueyo - die zich bij ons heeft gevoegd - dit gezamenlijk onderzoek startten naar "een microkrediet tot een krediet binnen handbereik, de Berg van Barmhartigheid van de Stad Brussel", vertrokken we voor ons onderzoek van drie vooronderstellingen.

Ten eerste dat de geschiedenis van de Berg van Barmhartigheid, dus van openbare pandleningen, die in 1618 begon in Brussel, veel oudere wortels had. We wilden pandleningen losmaken van een zuiver westerse economische cultuur om te tonen dat de verpanding van een voorwerp tegen een kapitaal eigenlijk hoorde bij een universele houding ten opzichte van kredietbehoefte: zij werd reeds vermeld in Mesopotamië in de beroemde codex van koning Hammurabi van Babylon (1792-1750 v. Chr.), een wetboek dat alle private en publieke wettelijke aspecten van het leven van de burgers omvatte. In die zin is het historische verhaal van de pandleningen even schatplichtig aan de economische geschiedenis als aan de sociale geschiedenis. Zoals de grote historicus-econoom Paul Bairoch ons herinnert, verwijst de term *socialis*, sociaal, naar het begrip bondgenoten en zijn wortel naar deze van *socius*, metgezel. De economische handeling van lenen aan zijn naaste, in ruil voor de inpandgeving van een goed dat vaak dierbaar is voor de lener, creëert een unieke sociale band tussen kredietverstrekker en kredietnemer. Meer dan bij elke andere economische transactie is de kredietrelatie gebaseerd op sociabiliteit; ze impliceert een vertrouwensrelatie die wordt gevormd door het bijna geritualiseerde neerleggen van een onderpand. We zullen ook zien dat de banden tussen religie en krediet

teruggaan tot de oudheid en vaak voortkomen uit het verlangen van de geestelijkheid om toezicht te houden op de lening om deze volgens haar normen ethischer te maken.

Ten tweede willen we de duurzaamheid van het model van de Berg van Barmhartigheid, zoals vierhonderd jaar geleden gewild door Cobergher, onder de aandacht brengen. De Brusselse Berg van Barmhartigheid is een instrument van de Contrareformatie en werd door zijn oprichter gezien als een charitatieve instelling die niemand verantwoording verschuldigd was, behalve God ... en zijn rentetrekkers, dat wil zeggen zijn investeerders. Sinds de kinderjaren van de instelling rijst de vraag van de verhouding tussen liefdadigheid en rentabiliteit in de Berg van Barmhartigheid. Deze vaak woelige relatie tussen winst en hulp aan arme gezinnen op zoek naar krediet kent een lange nasleep, die pas in de loop van de 19e eeuw eindigt met de definiëring van een kredietinstelling met een maatschappelijk en niet-religieus doel, de Berg van Barmhartigheid, losgekoppeld van de openbare bijstand (1848) en voorzien van meer effectieve middelen om geld uit te lenen aan gezinnen die op zoek zijn naar een toegankelijke vorm van volkskrediet.

Ten derde wilden we een leesbaar essay aanbieden dat een breed publiek zou kunnen bereiken zonder toegevingen te doen wat betreft de wetenschappelijke nauwkeurigheid, omdat we geloven dat de geschiedenis ook de missie heeft om vulgarisering te combineren met de overdracht van wetenschappelijke resultaten die soms gekend, soms onverwacht zijn. Het is aan de lezers om ons te zeggen of we hierin geslaagd zijn.

Dankwoord:

Dit onderzoek, dat ons van het begin tot het einde heeft geboeid, zou geen boek geworden zijn zonder de stimulerende uitwisselingen die we hadden, in de eerste plaats met de directeur van de instelling, Etienne Lambert, en verder met de volgende archivariissen, professoren, onderzoekers en historici die onze weg in de geschiedenis van de Berg van Barmhartigheid hebben begeleid, van de Voldersstraat tot de Openbare kas van lening in de Sint-Gisleinsstraat: Anaïs Albert (Universiteit Parijs 1), Odile De Bruyn (onafhankelijk historica), Yannick Marec (Universiteit van Rouen) en Jeroen Putteviels (Universiteit Antwerpen). We konden ook rekenen op de steun en de materiële hulp van het personeel van de volgende instellingen: in de Berg van Barmhartigheid, alle diensten die aan de publicatie van dit

boek deelgenomen hadden, in het archief van het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn van Brussel, David Guillardie (archivaris-conservator) en Pierre Wegne (archivaris) en in het Stadsarchief van Brussel Frédéric Boquet (hoofdarchivaris), Virginie Coumans (adjunct-archivaris) en Nadège Guichard (beheerster van het beeldarchief). Allen hartelijk bedankt.

Roel Jacobs, David Kusman en Pedro Trascasas Fueyo

